

УДК 347.121.2

С.О. СЛІПЧЕНКО, канд. юрид. наук,
доц., Харківський національний університет вну-
трішніх справ

ІМ'Я ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Ключові слова: нематеріальне благо, ім'я фізич-
ної особи, система об'єктів цивільного права,
особисті немайнові блага, інкорпоральні блага,
майнова цінність, подвійна природа

Зважаючи на те, що будь-який механізм правового регулювання цивільних відносин перебуває в прямій залежності від характеристики об'єктів щодо яких ці відносини виникають, то дослідження останніх без перебільшень можна віднести до центральних задач, які стоять перед сучасною юриспруденцією. Адже саме сьогодні відбувається перевірка, переосмислення, вдосконалення тих правових конструкцій, моделей, які були обрані при розробці проекту Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Наведене вказує на актуальність обраної тематики.

Одним із таких об'єктів є ім'я фізичної особи. Воно, як і права на це благо, ставало предметом наукового інтересу Я.М. Магасінер, М.М. Агаркова, С.Ф. Кечекьяна, М.Д. Єгорова, Л.О. Красавчикової, М.М. Малєїної, Р.О. Стефанчука, М.Л. Нохріної, Р.Ю. Молчанова та інших цивілістів. Разом із тим, аналіз проведених досліджень вказує на необхідність деяких уточнень місця імені в системі об'єктів цивільного права. Проведення такого наукового пошуку дозволить краще пізнати сутність, ознаки цього блага та характеризуючі складові, зрозуміти їх як частини цілого. Визначення місця імені фізичної особи в загальній системі об'єктів цивільного права складає мету даної статті.

Звертаючись до норм цивільного законодавства, можна зазначити, що відповідно до ст.177 ЦК України об'єкти цивільного права поділяються на два різновиди – матеріальні і

нематеріальні блага. Нематеріальні блага є поіменованим видом об'єктів цивільних прав.

Базуючись на системному аналізі Розділу III ЦК України, можна визначити, що нематеріальними благами є тільки ті, які належать до об'єктів інтелектуальної власності, інформації чи особистих немайнових благ. Вони не належать до предметів матеріального світу. Лише для нематеріальних благ характерна відсутність матеріальної (фізичної) субстанції.

На підставі вищенаведеного та враховуючи те, що ім'я фізичної особи, входять до особистих немайнових благ (ч.1 ст.201 Цивільного кодексу України, далі – ЦК України) стає очевидним, що воно є нематеріальним, а значить, не належить до предметів матеріального світу, не має матеріальної (фізичної) субстанції.

Разом із тим, необхідно зазначити, що ці самі ознаки з успіхом можуть бути використані для характеристики деяких об'єктів, які не належать до нематеріальних благ у значенні глави 15 ЦК України. Наприклад, послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші також не належать до предметів матеріального світу, не мають матеріальної (фізичної) субстанції, геометричних форм, розмірів і кольору. Але ЦК України не відносить їх до такого виду об'єктів, як нематеріальні блага, а розміщує їх за межами цього виду. Тому виникає потреба уточнення обсягу поняття «нематеріальні блага».

В юридичній літературі справедливо зазначається, що законодавець нерідко використовує термін «нематеріальні блага» як у широкому, так і у вузькому розумінні [1, с.69]. Уявляється, що саме так вчинив і законодавець України. У широкому розумінні, нематеріальні блага – це всі ті об'єкти, що не мають фізичної субстанції. Зокрема, до таких відносять не тільки результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, особисті немайнові блага, а й послуги, майнові права як об'єкти цивільних прав, бездокументарні цінні папери, безготівкові кошти тощо. У вузькому розумінні термін «нематеріальні блага» використовується як спеціальний, тільки для позначення об'єктів, названих у главі 15

ЦК України, а саме: об'єктів права інтелектуальної власності, інформації, особистих немайнових благ.

Таке використання одного й того самого поняття інколи може призвести до помилкового сприйняття тих чи інших об'єктів, їх природи. Тому система об'єктів цивільного права може бути представлена таким чином.

1. Усі об'єкти цивільних правовідносин, залежно від їх природи, поділяються на два види: матеріальні та нематеріальні об'єкти. До матеріальних об'єктів належать усі ті, що мають фізичну субстанцію, належать до предметів матеріального світу, мають властивості форми, розміру, кольору, структури. Такими є речі, тварини. До нематеріальних об'єктів належать усі ті, що не мають фізичної субстанції, належать до предметів нематеріального світу. Наголосимо, істотною ознакою цієї групи об'єктів є їх нематеріальна сутність. До неї входять не тільки нематеріальні блага у вузькому значенні цього поняття, а й послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові кошти тощо.

2. Нематеріальні об'єкти поділяються на два види: нематеріальні блага та інкорпоральні блага. До нематеріальних благ належать об'єкти права інтелектуальної власності, інформація, особисті немайнові блага. До інкорпоральних благ – усі ті, що мають нематеріальну природу, але не ввійшли до нематеріальних благ. Сам термін «інкорпоральні блага» пропонується ввести штучно, лише для того, щоб серед нематеріальних об'єктів відокремити нематеріальні блага від інших нематеріальних об'єктів.

3. Оскільки ім'я фізичної особи входить до особистих немайнових благ, а особисті немайнові блага входять до нематеріальних благ як родової категорії, то ім'я фізичної особи поглинається останнім.

У свою чергу, нематеріальні блага разом із інкорпоральними благами утворюють групу нематеріальних об'єктів. Останні є родовим поняттям щодо понять «нематеріальні блага» та «інкорпоральні блага». А нематеріальні об'єкти і матеріальні об'єкти являють собою два різновиди об'єктів цивільного права.

У юридичній літературі [1, с.68] деякі дос-

лідники об'єкти особистих немайнових правовідносин відносять до немайнових благ, використовуючи щодо них словосполучення «нематеріальні блага» та «немайнові блага» як синонімічні [2, с.32–33; 3; 4, с.46; 5, с.252]. Інші звертають увагу на відмінність понять «нематеріальні блага» та «немайнові блага», що не дає можливості їх ототожнення та використання наведених словосполучень як синонімічних [6, с.50–51; 1, с.68].

Уявляється, що саме остання точка зору заслуговує на увагу. Вона може ґрунтуватися на таких аргументах.

Немайновими вважаються ті об'єкти, які не можуть бути оціненими у грошах [6, с.50], ті, що не можуть розглядатися як майно, не здатні бути об'єктом майнового права. Відповідно, майнові блага – це ті, які можуть оцінюватися у грошах та здатні бути об'єктом майнового права. В основу даної класифікації покладено здатність того чи іншого блага оцінюватися в грошах, розглядатися як майно, що може фігурувати в обороті. Матеріальна чи нематеріальна природа (сутність) об'єктів у даному випадку не враховується. Основою ж поділу об'єктів на матеріальні та нематеріальні, як уже зазначалося, є їх природа, наявність або відсутність у них фізичної субстанції. І здатність оцінюватися у грошах ця класифікація до уваги не бере. Отже, в основу поділу об'єктів на «матеріальні» та «нематеріальні» і поділу на «майнові» та «немайнові» покладено різні критерії, що підтверджує думку про нетотожність понять «нематеріальні блага» та «немайнові блага». Це дає можливість підтримати позицію тих дослідників, які вважають, що словосполучення «нематеріальні блага» та «немайнові блага» не є синонімічними.

Оскільки пара таких понять як «матеріальні об'єкти» та «нематеріальні об'єкти» і пара «майнові об'єкти» та «немайнові об'єкти» являють собою дві дихотомії, то виникає унікальна можливість перевірки вищенаведених висновків щодо співвідношення понять «матеріальні блага» та «немайнові блага» за допомогою такого способу аналізу, як тетратомія.

Поєднуючи дихотомічну пару «нематеріа-

льні об'єкти» та «матеріальні об'єкти» з іншою парою – «немайнові об'єкти» та «майнові об'єкти», отримуємо чотири групи понять: «нематеріальні майнові об'єкти»; «нематеріальні немайнові об'єкти»; «матеріальні немайнові об'єкти»; «матеріальні майнові об'єкти».

Таким чином, використання тетратомії дозволило ще раз підтвердити думку про те, що використання словосполучень «нематеріальні блага» та «немайнові блага» як синонімічних, неприпустимо, оскільки вони позначають різні ознаки. І не всі нематеріальні блага є немайновими, як і навпаки, не всі немайнові блага є нематеріальними. Визначаючи місце імені фізичної особи серед тих груп, що були встановлені за допомогою тетратомії, зазначимо, що воно здатне оцінюватися у грошах, тобто має економічну цінність [7, с.266, 281, 283–284.]. Ця властивість дозволяє віднести його до майнових благ. Разом із тим, здатність до оцінки у грошах не позбавляє ім'я фізичної особи немайнової цінності, яка є самостійною, відмінною від майнової. Воно продовжує носити яскраво виражений особистий характер, персоніфікувати свого носія, забезпечувати автономію. Отже, ім'я фізичної особи має подвійну природу. Воно належить до тих нематеріальних об'єктів, які мають як майнову, так і немайнову цінність.

Залежно від здатності до обороту, об'єкти особистих немайнових правовідносин поділяють на дві групи: необоротоздатні та оборотоздатні. Першу групу складають блага, які мають моністичну природу, тобто є тільки нематеріальними немайновими (наприклад, життя, особисте життя, гідність, здоров'я, індивідуальність тощо). Друга містить об'єкти, які мають подвійну природу, тобто є нематеріальними, але несуть у собі немайнову та майнову цінність. Очевидно, що ім'я фізичної особи має подвійну природу, а тому повинне бути визнано оборотоздатним.

Нематеріальна природа особистих немайнових благ вказує на їх невідчужуваність. Разом із тим, неможливість відчуження імені фізичної особи зовсім не свідчить про їх нездатність перебувати в обороті, у процесі ру-

ху цінностей, оскільки існує ще один спосіб залучення об'єктів цивільного права до економічного обороту – допуск інших осіб до використання вже присвоєного об'єкта. Саме таким чином залучаються до обороту оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин. Так, особа може допустити іншу особу до використання імені, тобто дати згоду на використання свого імені в літературному чи іншому творі, у назві юридичної особи, у торговельній марці і т.п. Отже цей об'єкт залучається до обороту через допуск до нього інших осіб.

Розглянемо іще одну класифікацію особистих немайнових благ, відповідно до якої ці об'єкти поділяються на ті, які характерні людині як біологічній істоті та блага, які характерні людині як соціальній істоті. Перші мають біологічну основу (походження) та характерні для будь-якого біологічного організму, поява других неможлива за межами людського спілкування [1, с.99–100]. Очевидно, що ім'я фізичної особи входить до другої групи. Воно характерне людині як соціальній істоті, а його поява неможлива за межами людського спілкування.

Таким чином, у ході дослідження було встановлено, що ім'я фізичної особи відноситься до особистих немайнових благ, які входять до нематеріальних благ як родової категорії. У свою чергу, нематеріальні блага разом із інкорпоральними благами утворюють групу нематеріальних об'єктів. Останні є родовим поняттям щодо понять «нематеріальні блага» та «інкорпоральні блага». А нематеріальні об'єкти і матеріальні об'єкти являють собою два різновиди об'єктів цивільного права. Ім'я фізичної особи входить до групи поіменованих об'єктів.

Визначення місця імені фізичної особи в загальній системі об'єктів цивільного права дало можливість стверджувати, що воно відноситься до групи поіменованих благ, не належить до предметів матеріального світу, тобто, не має матеріальної (фізичної) субстанції. Зважаючи на те, що ім'я містить у собі як особисту немайнову, так майнову цінність, то очевидно що воно має подвійну природу.

Це нематеріальне благо є оборотоздатним та залучається до обороту через допуск до нього інших осіб. Воно характерне людині як соціальній істоті, а його поява неможлива за межами людського спілкування.

Установлення місця імені фізичної особи у системі об'єктів цивільного права та його характеризуючих ознак вказують на необхідність проведення подальших наукових досліджень щодо змісту правовідносин, що виникають стосовно такого блага, їх природи, особливостей механізму правового регулювання цивільних відносин стосовно імені. Це створить можливість перевірити ефективність норм права, які покликані регулювати такі відносини, вдосконалити існуючий механізм їх правової регламентації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. : Реабилитация, 2008. – 288 с.
2. Шелютто М. Л. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репута-

ции : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Шелютто. – М., 1997. – 189 с.

3. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом / А. М. Эрделевский. – М. : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1997. – 240 с.

4. Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – 175 с.

5. Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – 656 с.

6. Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубев / С. В. Наринский. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – 327 с.

7. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с.

Сліпченко С. О. Ім'я фізичної особи та його місце в системі об'єктів цивільного права / С. О. Сліпченко // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 352–355 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_59.pdf

Розглядається зміст понять «ім'я фізичної особи», «матеріальні блага», «нематеріальні блага», «майнові блага», «немайнові блага» та їх співвідношення між собою. Це дає змогу автору визначити місце імені фізичної особи у системі об'єктів цивільного права та його характеризуючі складові, істотні ознаки.

Слипченко С.А. Имя физического лица и его место в системе объектов гражданского права

Рассматривается содержание понятий «имя физического лица», «материальные блага», «нематериальные блага», «имущественные блага», «неимущественные блага» и их соотношение между собой. Это позволяет автору определить место имени физического лица в системе объектов гражданского права и характеризующие его составляющие, а также существенные признаки.

Slipchenko S.A. Name of Person and His Place in the System of Civil Law

The article discusses the concept of «individual's name», «wealth», «intangible benefits», «good property», «moral good» and their relationship to each other. This allows the author to define the place of a natural person in the system of civil law and characterize its components, as well as essential features.